

УДК 341.9

Оксана Залізко,*аспірант кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ДЖЕРЕЛА РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ПРИВАТНИХ СПОРТИВНИХ ВІДНОСИН

Стаття присвячена аналізу системи джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин, визначенню її складників та особливостей. Установлено, що систему джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин становлять як ті, обов'язковість яких визнана державою, так і ті, що застосовуються, оскільки широко визнані міжнародною спортивною спільнотою.

Ключові слова: спорт, джерела спортивного права, *lex sportiva*.

Постановка проблеми. Сучасний спорт являє собою складну і специфічну соціально-економічну систему, різноманітні суспільні відносини, що зумовлює потребу в їх чіткій регламентації як на національному, так і на міжнародному рівнях. Оскільки міжнародна спортивна діяльність опосередковується як відносинами приватноправового характеру, так і відносинами публічно-правового характеру, то і джерелами міжнародного спортивного права варто визнати будь-які зовнішні форми вираження права, що містять норми як приватного, так і публічного права, призначені для регулювання міжнародної спортивної діяльності. Причому в міжнародному спортивному праві кордони між публічним і приватним правом досить розмиті, а їх норми тісно переплітаються [4, с. 241]. Крім того, сам нормативний масив у цій сфері розкиданий по різних міжнародних і національних нормативних і локальних актах. У зв'язку з цим назріла гостра необхідність комплексного наукового дослідження джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин і визначення їх особливостей.

Окремі аспекти джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин досліджувалися в працях С.В. Алексеева, Г.Ю. Бордюгової, В.П. Васькевича, О.О. Вострікової, Джеймса Нафзігера, К.В. Погосян, Кена Фостера та інших учених. Водночас особливості джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин зумовлюють потребу в нових дослідженнях на міжнародному й національному рівнях.

Метою статті є визначення та аналіз джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин.

Виклад основного матеріалу. Визначення сутності джерел права було предметом дослідження ще з давніх часів. Уважається, що термін «джерело права» (точніше, термін «*fons*») уперше введений у науковий обіг давньоримським мислителем Титом Лівієм, який охарактеризував Закони XII таблиць як *fons omnis publici privatique iuris* – джерело публічного і приватного права. Проте, незважаючи на те що цей термін упроваджений у науковий обіг до-

сить давно, сьогодні в юридичній літературі не сформовано єдиної позиції щодо поняття «джерело права» та визначення його змістовного і структурного наповнення. Одним із пріоритетних підходів є розуміння джерел права як зовнішньої форми вираження норм права.

Міжнародному приватному праву відомі чотири основні форми джерел: 1) внутрішнє законодавство; 2) міжнародні угоди; 3) міжнародні й торговельні звичаї; 4) судово й арбітражна практика. С.В. Алексеев ділить джерела спортивного законодавства на дві групи: національні та міжнародні. До національних джерел спортивного законодавства дослідник зараховує внутрішнє законодавство країни (закони та підзаконні акти); внутрішньоправовий звичай; акти національних спортивних організацій, задіяні в регулюванні спортивних відносин з іноземним елементом; судовий прецедент. До міжнародних джерел належать міжнародний договір, міжнародно-правовий звичай, акти міжнародних спортивних організацій, нормативні (прецедентні) рішення міжнародних судів [4, с. 241–242].

Внутрішнє законодавство діє в межах кожної окремої держави, є результатом реалізації нормотворчої функції державних органів. Найвагомим складником внутрішнього законодавства є закон. Центральне місце серед усіх нормативно-правових актів України посідає Конституція, яка є основним документом держави. І хоча Конституція України безпосередньо не регламентує спортивні відносини, проте вона є фундаментом для розвитку спеціалізованого законодавства у сфері спорту.

Основними законодавчими актами у сфері спорту є Закони України: «Про фізичну культуру і спорт», «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні», «Про антидопінговий контроль у спорті». Під час регулювання міжнародних приватних відносин у тому числі й у сфері спорту важливим джерелом є Закон України «Про міжнародне приватне право».

Варто також зазначити, що термін «внутрішнє законодавство» вживається в широкому розумінні та включає не тільки закони, а й підзаконні акти держави: постанови Вер-

ховної Ради України, укази й розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України тощо. Наприклад, Указ Президента України «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту»; Указ Президента України «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про заохочення спортсменів і тренерів з олімпійських та неолімпійських видів спорту»; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про центр олімпійської підготовки» тощо.

Великий масив правових норм, які регулюють відносини у сфері спорту, міститься у відомчих нормативних актах Міністерства молоді та спорту України. Зокрема, наказами Міністерства затверджено єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих і спортивних заходів України на 2017 рік; урегульовано проведення чемпіонатів України з різних видів спорту; затверджено Положення про рейтинг з олімпійських видів спорту в Україні; визначено порядок, умови та вимоги, необхідні для присвоєння спортсменам і тренерам (тренерам-викладачам) спортивних звань і спортивних розрядів із видів спорту, визнаних в Україні, тощо.

Нині наявний масив нормативно-правових актів у сфері спорту не здатен регулювати всієї повноти суспільних відносин у цій сфері, що негативно позначається на суб'єктах спортивної діяльності. У зв'язку з цим постає необхідність у вдосконаленні спортивного законодавства шляхом прийняття низки законів, зокрема «Про професійний спорт», «Про дитячо-юнацький спорт» тощо. Наявність законів, що регулюють різноманітні суспільні відносини в галузі фізичної культури і спорту, і досвід правозастосовної практики, на думку С.В. Алексєєва, з часом дадуть змогу приступити до процесу кодифікації, результатом якої може стати Спортивний кодекс [5, с. 173].

У зв'язку з відсутністю належного законодавчого регулювання спортивних відносин, спортивні організації вдаються до різних методів і прийомів їх регулювання. Зокрема, спортивними організаціями приймаються локальні акти. В.В. Васькевич зазначає, що корпоративні та локальні акти спортивних організацій, так зване «м'яке право», сьогодні фактично становлять основу правового регулювання відносин у сфері професійного спорту, спорту вищих досягнень, у тому числі дитячого та юнацького спорту [6]. Зважаючи на ключову роль актів національних спортивних організацій, С.В. Алексєєв поряд із нормативно-правовими актами, внутрішньоправовим звичаєм і судовим прецедентом (у країнах англо-американського права) зараховує їх до національних джерел спортивного законодавства [4, с. 241–242].

Аналіз юридичної літератури свідчить про відсутність єдиної позиції щодо правової природи актів спортивних організацій. О.О. Вострікова зазначає, що норми міжнародних спортивних організацій формально не мають

статусу звичайних норм міжнародного права, в процесі розвитку міжнародного олімпійського руху ввібрали в себе риси обов'язкового міжнародного звичаю. Це зумовлено тим, що норми прийняті міжнародними спортивними організаціями: мають міжнародно-правовий характер, вони відрізняються формальною визначеністю, багаторазовістю застосування, загальнообов'язковим характером, мають класичну триланкову структуру норми права (гіпотеза, диспозиція, санкція) [7, с. 8]. У зв'язку з цим за аналогією норми національних спортивних організацій теж можна вважати правовими звичаями. Проте ця концепція викликає деякі зауваження. Зокрема, наприклад, положення про футбольних тренерів є внутрішнім документом, який регламентує діяльність вузької категорії осіб. Тому варто підтримати позицію В.П. Васькевича, відповідно до якої акти спортивних організацій мають подвійну правову природу. З одного боку, вони закріплюють локальні відносини й, відповідно, містять локальні норми, а з іншого – вони містять норми звичаєвого права. Таку саму позицію розділяє Джеймс Нафзігер, який прямо вказує на звичайний характер деяких норм Олімпійської хартії: «Норми, подібні нормам Олімпійської хартії, сьогодні встановлюють міжнародний звичай... Правила Олімпійської хартії є найкращим прикладом міжнародного звичаю, хоча вони були спрямовані на використання тільки всередині спортивних організацій. Не всі Правила Олімпійської хартії встановлюють міжнародний звичай: багато з них мають внутрішньоорганізаційні функції» [2, с. 6, 32].

Великий масив актів спортивних організацій становлять локальні акти. Під локальними правовими актами доцільно розуміти юридичні дії, які вчинені уповноваженими органами юридичних осіб відповідно до законодавства, регламентують відносини, що виникають і діють у межах цієї юридичної особи, закріплюють індивідуально-правовий статус та обов'язкові для виконання працівниками й учасниками цієї організації [8, с. 79]. Наприклад, Положення про Комітет з питань стадіонів та безпеки проведення змагань ФФУ, Положення про атестацію футбольних клубів України Першої та Другої ліг тощо.

До особливостей актів спортивних організацій варто також зарахувати й те, що вони мають міжгалузеву природу. Зокрема, такі акти, як правило, містять норми як мінімум двох галузей права – цивільного і трудового.

У зв'язку з цим вважаємо, що акти національних спортивних організацій є самостійним елементом національного спортивного законодавства.

Міжнародні договори є результатом узгодження волі різних держав, які беруть у них участь. Міжнародні договори в галузі спорту регулюють правовідносини головним чином за участю юридичних і фізичних осіб-суб'єктів внутрішнього права (спортсменів, спортивних організацій тощо), але зобов'язання за договором покладаються на держави, які беруть участь у ньому, несуть відповідальність за приведення

свого внутрішнього права у відповідність до своїх міжнародних зобов'язань [4, с. 248].

Україна є учасником низки міжнародних договорів у сфері спорту, як двосторонніх (Угода між Україною і Республікою Грузія про співробітництво у галузі спорту (13 квітня 1993 р.); Угода між Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту й Міністерством туризму та спорту Республіки Казахстан про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту (14 вересня 2010 р. тощо); так і багатосторонніх (Міжнародна конвенція проти апартеїду у спорті, Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті, Найробський договір про охорону Олімпійського символу тощо).

Особливу групу джерел становлять акти, розроблені в рамках Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, Європейського Союзу тощо. Ці акти регулюють питання щодо залучення до спорту широких верств населення, організації міжнародних спортивних заходів, забезпечення безпеки під час проведення змагань, боротьби з допінгом у спорті тощо. Серед них – Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту (1978 р.), Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів і, зокрема, футбольних матчів (1985 р.) тощо.

У зв'язку з тим що Україна ратифікувала тільки деякі міжнародні акти, національне законодавство у сфері спорту до цього часу не узгоджене належним чином зі світовими стандартами в цій сфері. Саме тому необхідним є приведення національного спортивного законодавства до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного спортивного права.

До джерел міжнародного приватного права у сфері спорту варто зарахувати міжнародно-правовий звичай. І хоча цілком очевидно, що за питомою вагою і значимістю звичай поступаються місцем внутрішньому державному законодавству, міжнародним договорам та іншими джерелами міжнародного спортивного права, проте в низці випадків саме вони незамінні як правовий регулятор [4, с. 253].

Одним із найголовніших джерел міжнародного права, які регулюють міжнародні приватні спортивні відносини, є акти міжнародних спортивних організацій (МСО). Вони є самостійним джерелом міжнародного спортивного права, оскільки, як було зазначено вище, мають подвійну правову природу, містять як норми звичаєвого права, так і локальні норми. До актів міжнародних спортивних організацій належать статuti, положення та інші документи, що встановлюють юридичний статус і регламентують їх діяльність.

Основні принципи, норми і правила функціонування олімпійського руху, діяльності Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних федерацій із видів спорту, національних олімпійських комітетів, організації та проведення Олімпійських ігор сконцентровані в Олімпійській хартії Міжнародного олімпійського комітету. Це основний правовий документ спорту. По суті, Олімпійська хартія виконує три основні завдання: а) Олімпійська хартія як основний

інструмент конституційного характеру визначає й відроджує фундаментальні принципи та невід'ємні цінності олімпізму; б) Олімпійська хартія – це і статут Міжнародного олімпійського комітету; в) Олімпійська хартія визначає основні права й обов'язки трьох головних складників Олімпійського руху, а саме: Міжнародного олімпійського комітету, міжнародних федерацій і національних олімпійських комітетів, а також організаційних комітетів Олімпійських ігор, які повинні дотримуватись Олімпійської хартії.

Важливе місце серед джерел посідає Всесвітній антидопінговий кодекс. Кодекс є основним і універсальним документом, на якому ґрунтується антидопінгова програма в спорті. Мета Кодексу полягає в підвищенні ефективності боротьби з допінгом у світі шляхом об'єднання основних елементів цієї боротьби.

У системі джерел правового регулювання міжнародних спортивних відносин варто також виділити арбітражну практику, яка створюється Міжнародним спортивним арбітражним судом (САС), а також Баскетбольним арбітражним трибуналом (Basketball Arbitral Tribunal), що діє під егідою Міжнародної федерації баскетболу (FIBA).

Особливу увагу під час визначення джерел регулювання міжнародних приватних відносин у сфері спорту варто приділити такому явищу, як *Lex sportiva*. Натепер у зарубіжній доктрині не склалося єдиної думки щодо цього поняття. У вузькому розумінні його розглядають як синонім рішенням Спортивного арбітражного суду (далі – САС). Те, що було вирішено судьями САС, визначає основу *Lex sportiva*. Джеймс Нафзігер зазначає, що більш ранні арбітражні рішення й позиції САС на практиці сильно впливають на більш пізні рішення, часто функціонують як прецедент та утворюють *Lex sportiva*. Він додає, що поняття *Lex Sportiva*, як правило, обмежується прецедентним правом [3, с. 8]. З тим, що *Lex sportiva* є синонімом рішень САС, важко погодитись, оскільки судова практика САС ширша і включає більше джерел. Так, у кодексі САС зазначається: «Колегія вирішує спір відповідно до норм права, обраного сторонами або в разі відсутності такого вибору відповідно до швейцарського права. Сторони можуть уповноважити колегію приймати рішення "ex aequo et bono" (правом справедливості).

Водночас частина науковців розглядають *Lex sportiva* саме як сукупність неписаних правових принципів, які використовуються САС під час розгляду спортивних спорів. Ця позиція простежується й у рішеннях САС. Спортивне право розвивалось і консолідувалось протягом багатьох років особливо під час вирішення спорів третейськими судами, в результаті чого сформувалась низка неписаних правових принципів – аналог *Lex Mercatoria* для спорту, так би мовити, правила гри, яким повинні підпорядковуватися національні та міжнародні спортивні федерації незалежно від наявності цих принципів у їхніх статутах і регламентах або національних законах, якщо вони не суперечать національним положенням про публічний порядок» [3, с. 29–30].

К. Фостер вважає, що термін *Lex sportiva* необхідно розглядати як сукупність стандартів, що становлять транснаціональний автономний порядок, створений міжнародними спортивними федераціями. Відповідно, він відокремлений від національних правових систем. Законна сила цього порядку виникає з добровільної згоди суб'єктів підпорядковуватися юрисдикції спортивних федерацій [1, с. 6].

Дещо ширше розглядає сутність *Lex Sportiva* Є.В. Погосян. Так, Є.В. Погосян каже, що "*Lex Sportiva*" об'єднує в собі позицію найбільш авторитетних міжнародних і національних спортивних організацій і спортивних арбітражних судів, є тими мінімальними стандартами, якими необхідно безпосередньо керуватися під час розгляду спортивних суперечок за умови, що такі принципи не суперечать нормам про публічний порядок [9, с. 6].

Варто звернути увагу й на позицію О.О. Вострикової, яка зазначає, що *Lex Sportiva* – це єдина міжнародна система правових норм, яка включає різні за своєю природою і юридичною силою елементи (м'яке право (*soft law*) і тверде право (*hard law*)), об'єднані однією метою – врегулювання міжнародних приватних спортивних відносин: принципи вирішення справ САС; норми права, що містяться в міжнародних договорах; звичаєве право, розроблене МСО, що містяться в документах міжнародного спортивного руху: Олімпійській хартії, статутах і правилах міжнародних спортивних організацій тощо; норми, розроблені МСО, що мають рекомендаційний характер (резолуції, хартії тощо) [7, с. 8–9]. Дійсно, варто погодитись, що основною метою *Lex sportiva* є врегулювання міжнародних приватних спортивних відносин, проте вважаємо, що доцільно розмежовувати так: 1) *Lex sportiva*, що є комплексом автономних принципів і правил регулювання міжнародних приватних спортивних відносин, творцями яких є Міжнародний олімпійський комітет (МОК), спортивні федерації, САС, ВАДА, інші недержавні організації, юридична обов'язковість яких не залежить від їх санкціонування певною державою, а існує внаслідок широкого визнання міжнародною спортивною спільнотою; 2) міжнародне спортивне право, що є ширшим поняттям, яке включає норми права, що містяться в міжнародних договорах, внутрішньому законодавстві та *Lex sportiva*.

Стаття посвячена аналізу системи источников регулювання міжнародних частних спортивних отношений, определению ее составляющих и особенностей. Установлено, что систему источников регулювання міжнародних частних спортивних отношений составляют как те, обязательность которых признана государством, так и те, что применяются, поскольку широко признаны международной спортивной общественностью.

Ключевые слова: спорт, источники спортивного права, *lex sportiva*.

The paper addresses the system of sources of regulation of private international sports relations, identifies its components and specificity. It is concluded that the system of sources regulating international private sports relations includes both statutory acts and sources widely acknowledged by international sports community.

Key words: sports, sources of sports law, *lex sportiva*.

Висновки

Джерела регулювання міжнародних приватних спортивних відносин – це зовнішня форма вираження права, спрямована на регулювання міжнародних приватних спортивних відносин. Систему джерел регулювання міжнародних приватних спортивних відносин становить внутрішнє законодавство країни; правовий звичай; судовий прецедент (у країнах англо-американського права); міжнародні договори; акти національних і міжнародних спортивних організацій; нормативні (прецедентні) рішення міжнародних судів. Окрему групу джерел становить *Lex sportiva*.

Список використаних джерел:

1. Ken Foster *Lex Sportiva: Transnational Law in Action* available at [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1803472.
2. Nafziger J. *International Sports Law* / J. Nafziger. – N.Y., 1988.
3. Siekmann, R.C.R. *Introduction to international and European sports law : capita selecta*. Publisher The Hague : T.M.C. Asser Press; Berlin: Springer [2012].
4. Алексеев С.В. *Международное спортивное право : [учебник]* / С.В. Алексеев ; под ред. П.В. Крашенинникова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2012. – 895 с.
5. Алексеев С.В. *Спортивное право России. Правовые основы физической культуры и спорта : [учебник]* // С.В. Алексеев ; под ред. П.В. Крашенинникова. – 2-е изд., стереотип. – М. : Юнити-Дана ; Закон и право, 2007. – 671 с.
6. Васильевич В.П. *Обзор работы круглого стола на тему «Локальные акты спортивных организаций: теория и юридическая практика»* / В.П. Васильевич [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.vestnykeps.ru/0410/46.htm>.
7. Вострикова Е.А. *Правовое регулирование международного олимпийского спорта: частноправовой аспект* : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Е.А. Вострикова. – М., 2012. – 28 с.
8. Майданик Р.А. *Локальні акти в цивільному праві України: поняття, природа, класифікація* / Р.А. Майданик [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [file:///D:/Downloads/bmj_u_2011_10_15%20\(3\).pdf](file:///D:/Downloads/bmj_u_2011_10_15%20(3).pdf).
9. Погосян Е.В. *Формы разрешения спортивных споров: Сравнительно-правовой аспект* : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Е.В. Погосян. – Екатеринбург, 2009. – 22 с.